Michał Wawrzyniak

Nowe perspektywy wykorzystania Systemu Dozoru Elektronicznego w polskim porządku prawnym

New perspectives for the use of the Electronic Monitoring System in the Polish legal order

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie głosu w dyskusji na temat potencjalnych kierunków rozwoju systemu dozoru elektronicznego (SDE), który w polskiej rzeczywistości prawnej w ubiegłym roku obchodził swoją dziesiątą rocznicę funkcjonowania. Przez tę dekadę dozór elektroniczny przeszedł długą drogę – od eksperymentu zapisanego w ustawie o charakterze epizodycznym do pełnoprawnej pozycji uregulowanej w kodeksie karnym wykonawczym. Na przestrzeni lat zyskał on ugruntowaną pozycję i wydaje się, że już na stałe wpisał się w polski porządek prawny. Od czasu uchwalenia pierwszej ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, SDE przeszedł wiele modyfikacji i przeobrażeń. W wyniku kolejnych nowelizacji systematycznie zyskiwał na znaczeniu w kształtowaniu polityki penitencjarnej państwa. Jest wykorzystywany w różnych aspektach reakcji karno-prawnej na przestępstwo, biorąc jednak pod uwagę doświadczenia innych państw stosujących elektroniczne monitorowanie przestępców oraz niewykorzystany potencjał polskiego systemu, można z przekonaniem założyć, że istnieje jeszcze spora przestrzeń do zagospodarowania dla SDE, który z powodzeniem może być stosowany na wszystkich etapach postępowania karnego, tj. postępowania przygotowawczego, jurydycznego i wykonawczego.

Słowa kluczowe: elektroniczne monitorowanie przestępców, probacja, sankcje i środki wykonywane w społeczeństwie, wykonywanie kary pozbawienia wolności.

The purpose of this study is to present a voice in the discussion on the potential directions of development of the electronic supervision system (SDE), which in Polish legal reality celebrated its tenth anniversary last year. Over this decade, electronic supervision has come a long way from an experiment enshrined in an episodic act to a full-fledged position regulated in the Executive Penal Code. Over the years, it has gained an established position and it seems that it has already permanently entered the Polish legal order. Since the adoption of the first law on the execution of imprisonment outside of prison in the electronic surveillance system, SDE has undergone many modifications and transformations. As a result of subsequent amendments, it systematically gained in importance in shaping the state's penitentiary policy. It is used in various aspects of the criminal-legal response to crime, however, taking into account the experience of other countries using electronic monitoring of criminals and the unused potential of the Polish system, it can be confidently assumed that there is still a lot of space for development for SDE, which can be successfully used at all stages of criminal proceedings: preparatory, juridical and enforcement proceedings.

Key words: electronic monitoring of criminals, probation, sanctions and measures implemented in society, execution of a prison sentence.

Wprowadzenie

Genezy koncepcji elektronicznego monitorowania przestępców należy upatrywać w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdzie w latach 60. XX wieku w zainteresowaniu środowiska naukowego znalazło się zastosowanie elektroniki do kontroli przemieszczania się ludzi. W literaturze przedmiotu powszechnie przyjmuje się, iż prekursorem wykorzystania nowoczesnych technologii w kontroli zachowania osób będących w zainteresowaniu wymiaru sprawiedliwości jest psycholog z Uniwersytetu Harvarda – Ralph Schwitzgebel, który w 1964 r. opublikował swój pierwszy tekst dotyczący możliwości wykorzystania elektroniki do modyfikowania zachowań osób skazanych[1]. Już w połowie lat 60. w Cambridge oraz Bostonie przeprowadzono serię eksperymentów z wykorzystaniem

[1] M. Rusinek, *Ustawa o dozorze elektronicznym: Komentarz*, Warszawa 2010, s. 19.

sprzętów do monitorowania osób będących pod dozorem kuratora oraz pacjentów szpitali psychiatrycznych, którzy z uwagi na swoje właściwości i warunki osobiste po opuszczeniu zamkniętej jednostki leczniczej w dalszym ciągu powinni pozostawać pod kontrolą i stałą opieką lekarską. W ramach prowadzonych eksperymentów chodziło o stworzenie możliwości stałego lokalizowania wybranych osób za pomocą nadajników wyposażonych we własne źródło zasilania, które w sposób cykliczny wysyłały sygnał odbierany w centralnym punkcie kontrolnym, co pozwalało na weryfikację aktualnego miejsca pobytu oraz stwierdzenie, że monitorowany nie opuścił terenu, po którym wolno mu się było poruszać[2].

W 1971 r. pojawiła się również nowatorska koncepcja autorstwa J.A. Meyera, która zakładała stworzenie sieci systemu lokalizacji przestępców wyposażonych w nadajniki. J.A. Meyer postulował rozmieszczenie w amerykańskich miastach, znacząco obciążonych zjawiskiem przestępczości, stacji przekaźnikowych zbierających sygnały, które za pośrednictwem sieci telefonicznej trafiałyby do centrali. W zamyśle autora system ten miał doprowadzić do zrewolucjonizowania polityki karnej, uzyskania wysokiej wykrywalności, która byłaby połączona z łagodnym karaniem. Powyższa koncepcja nie doczekała się nigdy prób realizacji, natomiast pierwsze rutynowe stosowanie w praktyce elektronicznego monitorowania przestępców w Stanach Zjednoczonych miało miejsce w 1983 r. w Palm Beach na Florydzie i polegało na kontrolowaniu znajdowania się w wyznaczonym miejscu osób objętych dozorem[3]. Nowa forma wykorzystania elektroniki do monitorowania zachowania przestępców została zaakceptowana przez amerykański wymiar sprawiedliwości i zaczęła ulegać dynamicznemu rozwojowi. W 1986 r. liczba sprawców przestępstw pozostających pod dozorem wynosiła 95 osób, w 1990 r. było ich już ok. 12 tys., a 10 lat później szacuje się, że było ich już ponad 200 tys.[4]. W ślad za Stanami Zjednoczonymi poszły Kanada i Australia, a także kraje europejskie, wśród których prym wiodła Wielka Brytania, gdzie pierwsze programy pilotażowe ruszyły już w 1989 r. Następnie do Anglii i Walii dołączyły kolejne kraje europejskie: w 1997 r. – Szwecja, w 1999 r. – Szwajcaria i Holandia, w 2000 r. – Francja, w 2002 r. – Portugalia, w 2005 r. – Szkocja i Dania, w 2007 – Estonia[5].

---

[2] J. Jasiński, *Areszt domowy*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa karnego,* red. S. Waltoś, Kraków 1993, s. 196.
[3] Ibidem, s. 196-197.
[4] B. Stańdo-Kawecka, *Dozór elektroniczny w systemie sankcji karnych w wybranych krajach europejskich*, „Państwo i Prawo" 2012, nr 5.
[5] M. Rusinek, op. cit., s. 20.

Elektroniczne monitorowanie przestępców wpisuje się w standardy prawa międzynarodowego, w ramach których postuluje się prymat kar nieizolacyjnych nad klasycznym pozbawieniem wolności. Już w Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/110 z 14 grudnia 1990 r. (Zasady Tokijskie) przyjęto, że państwa członkowskie powinny podjąć starania na rzecz modyfikacji swoich systemów prawnych poprzez rozwój środków o charakterze nieizolacyjnym i zracjonalizowania polityki wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Postulowano utworzenie szerokiego katalogu środków o charakterze nieizolacyjnym, począwszy od środków stosowanych przed postępowaniem sądowym, do rozstrzygnięć odnoszących się do okresu po wydaniu wyroku. Sąd, mając do dyspozycji pewien zakres środków nieizolacyjnych (a wśród nich m.in. areszt domowy), powinien podczas podejmowania decyzji mieć na względzie potrzeby resocjalizacyjne sprawcy przestępstwa, potrzebę ochrony społeczeństwa oraz interes ofiary[6]. W 1992 r. Komitet Ministrów Rady Europy przyjął Rekomendację Nr R (92) 16 stanowiącą Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych. W niniejszym dokumencie postulowano wykorzystanie sankcji i środków, których wykonywanie odbywa się bez izolowania sprawców przestępstw, wskazując na ich wkład w ograniczenie zjawiska przestępczości oraz wyeliminowanie negatywnych skutków pozbawienia wolności. W słowniczku niniejszego dokumentu zapisano, iż pojęcie sankcji i środków alternatywnych należy rozumieć jako reakcję prawnokarną niepowodującą odizolowania sprawcy od społeczeństwa, a jedynie powodującą ograniczenie jego wolności przez nałożenie na niego warunków i/lub obowiązków. Pojęcie to oznacza jakąkolwiek sankcję stosowaną przez sąd lub przez sędziego oraz jakikolwiek środek stosowany przed podjęciem decyzji o sankcji albo zamiast takiej decyzji, a także sposoby wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym[7]. Analizując specyfikę elektronicznego monitorowania przestępców oraz powyższe zapisy, za uprawnione wydaje się uznanie go za środek alternatywny w rozumieniu niniejszej Rekomendacji, co zostało potwierdzone w kolejnej Rekomendacji

[6] Wzorcowe reguły minimalne dotyczące środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/110 z 14 grudnia 1990 r.

[7] Rekomendacja Nr R (92) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych przyjęta przez Komitet Ministrów 19 października 1992 r. podczas 482. spotkania zastępców ministrów.

z 2000 r.[8], gdzie wśród przykładowych instytucji wymieniono ograniczenie swobody poruszania, właśnie poprzez monitoring elektroniczny. W 1999 r. Komitet Ministrów Rady Europy przyjął Rezolucję Nr R (99) 22 dotyczącą przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej, w której w sposób bezpośredni odniesiono się do zagadnienia Systemu Dozoru Elektronicznego. W niniejszym dokumencie postulowano możliwość wykorzystania go zarówno przed skazaniem, jak również jako środek stosowany podczas procesu. W pierwszym przypadku mógłby on stanowić alternatywę dla tymczasowego aresztowania[9], które powinno być maksymalnie ograniczone i zarezerwowane dla najpoważniejszych kategorii przestępstw oraz konieczności zapewnienia ochrony społeczeństwa. W drugim przypadku został wpisany do katalogu sankcji i środków alternatywnych wobec kary pozbawienia wolności. Ponadto postulowano wprowadzenie możliwości łączenia kar związanych z pozbawieniem wolności oraz elektronicznie monitorowany areszt domowy[10].

W toku prowadzenia dalszych prac nad standardami dotyczącymi sankcji i środków wolnościowych przez Radę Europy w lutym 2014 r. Komitet Ministrów przyjął Rekomendację dotyczącą dozoru elektronicznego. W świetle tej Rekomendacji dozór elektroniczny obejmuje różne formy monitorowania przestępców, ich miejsca pobytu czy poruszania się, a w zależności od przepisów krajowych może być wykorzystywany na każdym etapie postępowania karnego, tj. w postępowaniu przygotowawczym, jurydycznym i wykonawczym. Za cel główny niniejszej Rekomendacji przyjęto sformułowanie fundamentalnych zasad, które w zamyśle powinny pozwolić władzom państw członkowskich na sprawiedliwe, proporcjonalne i skuteczne stosowanie różnych form dozoru elektronicznego przy jednoczesnym poszanowaniu praw osób, których miałyby dotyczyć. Przyjęto również założenie, iż rozpowszechnienie stosowania dozoru elektronicznego powinno przyczynić się do ograniczenia zakresu stosowania kar i środków pozbawiających wolności, zapewnienia

[8] Rekomendacja Rec (2000) 22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o usprawnieniu implementacji Europejskich reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych przyjęta przez Komitet Ministrów 29 listopada 2000 r. podczas 731. spotkania zastępców ministrów.

[9] Również w Rekomendacji Rec (2006) 13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o stosowaniu tymczasowego aresztowania, warunkach jego odbywania i zabezpieczeniu przed jego nadużywaniem przyjętej przez Komitet Ministrów 27 września 2006 r., podczas 947. spotkania zastępców ministrów, postulowano wykorzystanie monitoringu elektronicznego jako alternatywy wobec tymczasowego aresztowania.

[10] Rekomendacja Nr R (99) 22 dotycząca przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej przyjęta przez Komitet Ministrów 30 września 1999 r. podczas 681. spotkania zastępców ministrów.

skutecznego nadzoru nad sprawcami przestępstw pozostającymi na wolności i ograniczenia przestępczości powrotnej[11].

Wykorzystanie elektronicznego monitorowania przestępców w europejskich systemach sankcji karnych

Wkrótce po wprowadzeniu elektronicznego monitorowania przestępców do systemu sankcji karnych w Stanach Zjednoczonych podobne próby podjęto w poszczególnych krajach europejskich. Analizując proces wdrażania tego środka do krajowych systemów prawa, należy zwrócić uwagę, iż zwykle rozpoczynał się on od realizowanych na ograniczonym terenie programów pilotażowych, którym towarzyszyły badania ewaluacyjne. Ich wyniki stanowiły podstawę do podejmowania decyzji o upowszechnieniu jego stosowania, a także wprowadzenia ustawowych uregulowań[12].

Na kontynencie europejskim w adaptowaniu dozoru elektronicznego do krajowego systemu prawa prym wiodła bez wątpienia Wielka Brytania, która pierwsze próby wykorzystania nowych technologii do monitorowania przestępców podejmowała już na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Należy jednak w tym miejscu jednoznacznie rozdzielić system obowiązujący na terenie Anglii i Walii oraz Szkocji, gdzie pierwszy program pilotażowy wykorzystania elektronicznego monitorowania przestępców w połączeniu z karą ograniczenia wolności został wprowadzony w 1998 r.

Na przestrzeni lat na terenie Anglii i Walii wykorzystywano dozór elektroniczny w różnych obszarach systemu sankcji karnych w sposób pilotażowy lub systemowy. Do podstawowych sfer, w których wykorzystywano elektroniczne monitorowanie przestępców zaliczyć można: postępowanie przedprocesowe, jurydyczne, wykonawcze. Bez wątpienia jedną z najistotniejszych form stanowi Home Detention Curfews (HDC), który polega na wykonaniu kary pozbawienia wolności w warunkach dozoru elektronicznego. Zgodnie z przepisami prawa wszyscy więźniowie odbywający wyroki powyżej trzech miesięcy, ale poniżej czterech lat, kwalifikują się do HDC z wyjątkiem pewnych kategorii więźniów, takich jak sprawcy przemocy i przestępstw seksualnych oraz ci, którzy nie przestrzegali HDC

[11] B. Stańdo-Kawecka, *Dozór elektroniczny w Polsce – uwagi w świetle rekomendacji Rady Europy*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego" 2015, nr 86, s. 11-13.

[12] B. Stańdo-Kawecka, *Dozór elektroniczny w systemie sankcji karnych*…, s. 34.

lub warunków probacji w przeszłości. Oficjalnie oczekuje się, że wszyscy kwalifikujący się osadzeni spędzą ostatnią część wyroku na warunkach HDC. Ponadto pilotażowo podejmowano próby wykorzystania dozoru elektronicznego w stosunku do osadzonych zwalnianych z izolacji, którzy z uwagi na stwierdzone zagrożenie społeczne znaleźliby się w warunkach licencjonowanej wolności. Za ciekawe kierunki rozwoju należy również uznać wykorzystanie możliwości elektronicznego monitorowania trzeźwości przestępców zobligowanych do zachowania abstynencji. W tym przypadku za pomocą „bransoletki trzeźwości" przymocowanej do kostki dokonuje się przez skórę pomiaru alkoholu w organizmie. Kolejny eksperyment przeprowadzono z wykorzystaniem dozoru elektronicznego w odniesieniu do sprawców przemocy domowej. Jego zastosowanie było dobrowolne i wymagało zgody sprawcy, jak i ofiary. Na kostce sprawcy montowano urządzenie wyposażone w GPS, a ofiara otrzymywała przenośne urządzenie również wyposażone w system GPS. Zarówno sprawcy, jak i ofiary byli informowani o naruszeniach stref wykluczenia, minimalizując w ten sposób ryzyko kontaktu między sobą. Ofiary były entuzjastycznie nastawione do programu i chciały wziąć w nim udział, ale odnotowano, że nie spotkało się to z aprobatą ze strony sprawców, którzy niechętnie odnosili się do tego projektu. Dozór elektroniczny próbowano również wykorzystać jako wymóg przy stosowaniu Criminal Behaviour Orders. Nakładane przez sądy nakazy i zakazy są stosowane, gdy osoby zostały skazane za przestępstwo karne związane z nękaniem lub cierpieniem jakiejkolwiek osoby, a nałożenie tego ograniczenia może zapobiec podobnym zachowaniom w przyszłości. Podobną rolę dozór elektroniczny potencjalnie mógłby pełnić w przypadku Sexual Harm Prevention Orders. Mogą je nałożyć sądy w stosunku do osób, które zostały skazane za określone przestępstwa seksualne i stwarzają ryzyko ponownego czynu zabronionego o podłożu seksualnym. Nakazy mogą zostać nałożone w momencie wydania wyroku albo później na wniosek policji lub Narodowej Agencji Kryminalnej. Wydawane zarządzenia zabraniają osobom, które są nimi objęte wykonywania jakichkolwiek czynności określonych w postanowieniu, ale nie mogą wymagać od tych osób wykonywania pożądanych działań. Szacuje się, iż w roku 2015 elektronicznym monitorowaniem objętych było 13 210 osób, co uplasowało Anglię i Walię na pozycji europejskiego lidera[13].

[13] https://emeu.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/87/2016/06/EMEU-Electronic-monitoring-in-England-and-Wales.pdf. (dostęp: 24.07.2020).

Szkocki system prawny co do wykorzystania dozoru elektronicznego jest bardzo zbliżony do tego, który występuje w Anglii i Walii. Podobnie jak w tym systemie wiodącą rolę odgrywa HDC, który zakładał początkowo możliwość zwolnienia osadzonych odbywających karę nieprzekraczającą 4 lat na okres 4 i pół miesiąca przed przewidywanym końcem kary. Następnie program ten rozszerzono dla osadzonych długoterminowych, a okres trwania dozoru został wydłużony do 6 miesięcy. Decyzja o zwolnieniu więźnia z HDC spoczywa na Szkockiej Służbie Więziennej (Scottish Prison System – SPS), która automatycznie ocenia wszystkich potencjalnie kwalifikujących się więźniów. Podejmowana ocena ryzyka SPS uwzględnia okoliczności towarzyszące przestępstwu oraz historię kryminalną przestępcy, a także ewentualny raport od pracowników socjalnych wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Decyzja o rozstrzygnięciu ewentualnego naruszeniu warunków dozoru i odwołaniu decyzji kierującej osadzonego na HDC należy również do SPS. W latach 2012-2013 w ramach HDC znajdowało się 1915 osadzonych. Drugą co do liczby beneficjentów formą wykorzystania dozoru elektronicznego jest skorelowanie go z Restriction of Liberty Orders (RLO). W ramach powyższego sąd może zobowiązać skazanego do przebywania w określonym miejscu do 12 godzin na dobę lub też unikania określonych miejsc przez 24 godziny, przy czym powyższe ograniczenia mogą być stosowane przez okres nieprzekraczający 12 miesięcy. Dozór elektroniczny w tej formie może być stosowany samoistnie lub w połączeniu z nadzorem probacyjnym. W latach 2012-2013 w ramach RLO karę odbywało 1084 osób, co w połączeniu z liczbą osób objętych HDC stanowiło 98% wszystkich przypadków zastosowania systemu monitorowania elektronicznego[14].

W poszczególnych systemach sankcji karnych krajów europejskich elektroniczne monitorowanie przestępców jest wykorzystywane w różny sposób. Podstawowe różnice dotyczą zakresu jego stosowania na różnych etapach postępowania karnego, jak i rodzaju technologii wykorzystywanej przy jego użytkowaniu, a także regulacji określającej podmiot upoważniony do udzielenia i nadzoru nad jego stosowaniem.

[14] http://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2015/08/Scottish-and-International-Review-of-the-Uses-of--Electronic-Monitoring-Graham-and-McIvor-2015.pdf. (dostęp: 23.07.2020).

Zgodnie z danymi zaprezentowanymi w 2018 r. przez Confederation of European Probation[15] wśród krajów europejskich, które zechciały wziąć udział w badaniu, wynika, iż elektroniczne monitorowanie przestępców jest wykorzystywane przede wszystkim jako forma wykonywania wyroku sądowego lub też w połączeniu z instytucją warunkowego przedterminowego zwolnienia. Krajem o największej liczbie osób objętych dozorem elektronicznym jest Francja, gdzie według danych za 2017 r. w systemie było 11 242 osoby. W pięciu krajach (Austria, Belgia, Francja, Holandia, Portugalia) elektroniczne monitorowanie przestępców jest wykorzystywane na etapie przedprocesowym. Ponadto w Czechach i Grecji prowadzone są programy pilotażowe dopuszczające taką możliwość. Najczęstszym sposobem wykorzystania dozoru elektronicznego jest wykonywanie kary pozbawienia wolności. W tej formie stosowany jest w pięciu krajach (Austria, Belgia, Francja, Norwegia, Szwecja). Z kolei najpopularniejszym sposobem wykorzystania dozoru elektronicznego jest powiązanie go z instytucją warunkowego przedterminowego zwolnienia, co jest stosowane w dziewięciu krajach europejskich (Belgia, Finlandia, Francja, Irlandia, Łotwa, Litwa, Holandia, Portugalia, Szwecja). Ponadto (w Czechach i Grecji) prowadzone są programy pilotażowe dopuszczające taką możliwość. W Europie podejmowane są również próby wykorzystania elektronicznego monitorowania przestępców w stosunku do sprawców przemocy domowej (Norwegia, Portugalia i niektóre prowincje Holandii) oraz zdalnego monitorowania trzeźwości probantów (Austria oraz pilotażowo Czechy, Finlandia, Holandia). Podstawową technologią wykorzystywaną przy stosowaniu elektronicznego monitorowania przestępców jest GPS w połączeniu z RF. Obowiązki podmiotu monitorującego wykonywane są przede wszystkim przez instytucje systemu probacji (w przypadku Finlandii ich działania uzupełniane są przez służbę więzienną, a w Norwegii przez policję). W Austrii oraz Francji monitorowaniem zajmuje się służba więzienna, a w Grecji oraz Irlandii sektor prywatny. Podmiotem upoważnionym do stosowania dozoru elektronicznego, jak i jego ewentualnego cofnięcia, jest w przeważającej większości właściwy sąd, aczkolwiek wśród niektórych państw europejskich dopuszcza się

[15] Confederation of European Probation (CEP) została założona w 1981 r. jako „Conférence permanente Européenne de la Probation". Podstawowym celem organizacji jest promowanie integracji społecznej przestępców poprzez środki i sankcje społeczne, takie jak probacja, pomoc społeczna, mediacja i postępowanie pojednawcze. Na forum Unii Europejskiej i Rady Europy CEP przyjmuje rolę rzecznika probacji dostarczającego wiedzy specjalistycznej i danych porównawczych na jej temat.

również udział służby więziennej (Austria, Belgia, Finlandia, Grecja i Szwecja) lub też instytucji systemu probacji (Czechy, Norwegia i Szwecja). Jedynie w Irlandii stosowanie dozoru elektronicznego pozostaje w jedynej kompetencji służby więziennej. Średnia długość trwania okresu stosowania elektronicznego monitorowania przestępców wynosi 7 miesięcy w postępowaniu przedprocesowym, 4 i pół miesiąca jako forma wykonania kary pozbawienia wolności oraz 6 i pół miesiąca w połączeniu z instytucją warunkowego przedterminowego zwolnienia[16].

Potencjalne możliwości rozwoju systemu dozoru elektronicznego w polskim porządku prawnym

W aktualnym polskim stanie prawnym w systemie dozoru elektronicznego może być wykonywana:

- kara pozbawienia wolności[17] w wymiarze nieprzekraczającym jednego roku i 6 mies. (z wyłączeniem kary orzeczonej z zastosowaniem art. 64 § 2 k.k.) oraz kara łączna, suma kar nieprzekraczająca tego wymiaru i zastępcza kara pozbawienia wolności[18];
- środek karny w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób przez okres od 3 do 12 mies.;
- środek karny w postaci obowiązku przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu przez okres od 2 do 6 lat;
- środek zabezpieczający orzeczony w postępowaniu jurysdykcyjnym lub w postępowaniu wykonawczym w postaci kontroli miejsca pobytu sprawcy;

[16] https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/Analysis-Questionnaire-EM2018.pdf. (dostęp: 24.07.2020).

[17] W art. 43 lb k.k.w. ustawodawca doprecyzował, iż z instytucji SDE może również skorzystać skazany, wobec którego orzeczono zastępczą karę pozbawienia wolności za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe lub karę pozbawienia wolności orzeczoną w warunkach, o których mowa w art. 37b lub w art. 87 § 2 k.k. Wątpliwości budzi wykluczenie z możliwości ubiegania się o SDE osób ukaranych z kodeksu wykroczeń?

[18] Wymiar kary pozbawienia wolności podlegający wykonaniu w ramach SDE wydłużono z jednego roku do roku i 6 mies. na podstawie nowelizacji uchwalonej w ramach Ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw.

- kara ograniczenia wolności w stosunku do osób, które przed 15 kwietnia 2016 r. odbywały tę karę w formie obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem dozoru elektronicznego, oraz w stosunku do osób, wobec których orzeczono przed powyższym dniem, choćby nieprawomocnie, karę ograniczenia wolności polegającą na wymienionym obowiązku[19].

Powyższy katalog z pewnością nie wyczerpuje możliwości wykorzystania systemu. Biorąc pod uwagę aspekty techniczne oraz doświadczenia innych państw wykorzystujących elektroniczny monitoring, należy poszukiwać nowych możliwości jego stosowania na różnych etapach reakcji prawnokarnej.

Na początek chciałbym przybliżyć możliwość stosowania systemu dozoru elektronicznego na etapie postępowania karnego jako środek zapobiegawczy[20]. Zgodnie z zapisami kodeksu postępowania karnego środki zapobiegawcze należy stosować w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub też zapobieżenia popełnieniu kolejnego, ciężkiego przestępstwa przez oskarżonego[21]. Odwołując się do poglądów klasyków polskiej nauki prawa (E. Krzymuski, A. Mogilnicki), należy stwierdzić, iż decydując o zastosowaniu środka zapobiegawczego, trzeba kierować się zasadą adekwatności i możliwie najniższej dolegliwości oraz ograniczenia swobody osobistej oskarżonego. Najsurowsze środki powinny być stosowane tylko wówczas, gdy pozostałe łagodniejsze okazałyby się bezskuteczne[22]. Dzięki wprowadzeniu do katalogu środków zapobiegawczych aresztu domowego z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego organ procesowy uzyskałby wiele możliwości decyzyjnych, co powinno przyczynić się do optymalizacji ich stosowania. Takie rozwiązanie sprzyjałoby również realizacji zasady proporcjonalności, czy też subsydiarności, zgodnie z którą

[19] K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy – komentarz*, Warszawa 2017, s. 278.

[20] Wykorzystanie dozoru elektronicznego jako środka zapobiegawczego postulowali już m.in. J. Kosonoga, *Areszt domowy jako nowy środek zapobiegawczy w projektowanych zmianach legislacyjnych*, „Ius Novum"2010, nr 2/2010, Warszawa 2010; R. Pelewicz, *Czynniki normatywne utrudniające efektywne stosowanie instrumentów reakcji karnej w systemie dozoru elektronicznego na tle ostatnich nowelizacji,* „Przegląd Więziennictwa Polskiego" 2017, nr. 95, Warszawa 2017; K. Fila, *Środek zapobiegawczy w postaci dozoru elektronicznego jako postulat de lege ferenda,* „Palestra" 2018, nr 10.

[21] Art. 249 §1 Środki zapobiegawcze można stosować w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa; można je stosować tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 30).

[22] J. Kosonoga, *Areszt domowy jako nowy środek zapobiegawczy w projektowanych zmianach legislacyjnych*, „Ius Novum" 2010, nr 2, s. 116.

tymczasowe aresztowanie nie stosuje się, jeżeli wystarczający byłby inny środek[23]. Wprowadzenie dozoru elektronicznego do katalogu środków zapobiegawczych nie powinno stanowić więc alternatywy dla tymczasowego aresztowania (co budzi wątpliwości w literaturze przedmiotu, m.in. M. Rusinek[24]), lecz raczej stać się pewnym komplementarnym uzupełnieniem systemu. Z powodzeniem można wyobrazić sobie sytuację, w której areszt domowy z zastosowaniem dozoru elektronicznego mógłby stanowić optymalny środek plasujący go gdzieś pomiędzy zakazem opuszczania kraju, dozorem policji a tymczasowym aresztowaniem. Jego odpowiednie stosowanie powinno przyczynić się do zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego przy jednoczesnym uniknięciu negatywnych aspektów wykonywania tymczasowego aresztowania, które powinno stanowić ostateczność w katalogu środków zapobiegawczych.

Ministerstwo Sprawiedliwości w ramach opracowanego przez siebie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw[25], poruszyło kwestię dokonania zmian w przedmiocie stosowania systemu dozoru elektronicznego w ramach kodeksu karnego wykonawczego. Wśród zapisów niniejszego dokumentu znalazła się m.in. propozycja rozszerzenia możliwości wykorzystania dozoru elektronicznego w połączeniu z instytucją przerwy w karze. Projektodawca określił, że sąd penitencjarny udzielając przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności na okres co najmniej 3 mies., może orzec elektroniczną kontrolę miejsca pobytu. Kryterium uprawniającym sąd do zastosowania tego przepisu ma być negatywna prognoza kryminologiczno-społeczna postawiona przez administrację zakładu karnego. Należy domniemywać, że projektodawca mówiąc o prognozie kryminologiczno-społecznej, miał na myśli dokument, który sporządza się na podstawie Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Zgodnie z § 26 powyższego aktu prawnego sporządzona prognoza powinna uwzględniać w szczególności analizę czynników charakteryzujących:

- środowisko rodzinne;
- cechy osobowości wraz z uwzględnieniem stopnia samodyscypliny oraz skłonności do używania przemocy;

[23] Ibidem, s. 117.
[24] Szerzej: M. Rusinek, *Ustawa o dozorze elektronicznym: Komentarz*, Warszawa 2010, s. 12-13.
[25] Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3451, Warszawa 14.05.2019 r.

- problem alkoholowy skazanego albo uzależnienie od środków odurzających lub substancji psychotropowych;
- przebyte leczenie odwykowe, a także motywację do zachowania abstynencji;
- drogę wykolejenia społecznego wraz z określeniem stopnia demoralizacji;
- rodzaj przestępstwa, za które skazany odbywa karę;
- zachowanie podczas uprzednio odbywanych kar, ze szczególnym uwzględnieniem sposobu wykorzystywania zezwoleń na opuszczenia zakładu;
- środowisko, w którym przebywać będzie skazany w trakcie korzystania z przepustki.

Ministerstwo postuluje również obligatoryjne zastosowanie elektronicznej kontroli miejsca pobytu w kontekście przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności. Obowiązek zastosowania tego narzędzia zgodnie z intencją projektodawcy powinien odnosić się do sprawców przestępstw określonych w art. 197-203 k.k. (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości), popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych oraz sprawców określonych w art. 64 k.k. (w warunkach powrotu do przestępstwa) i art. 65 k.k. (przestępstwo stanowiące stałe źródło dochodu lub popełnione w zorganizowanej grupie przestępczej), którzy zostali skazani za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, a także w stosunku do skazanego na dożywotnie pozbawienie wolności.

W powyższym projekcie Ministerstwo Sprawiedliwości dopuszcza również możliwość wykorzystania SDE w kontekście zatrudnienia skazanych poza terenem jednostek penitencjarnych w systemie bez konwojenta. Zgodnie z propozycją elektroniczne monitorowanie przestępców może orzec sąd penitencjarny na wniosek dyrektora zakładu karnego na okres niezbędny do wykonywania pracy poza terenem jednostki.

Obecne regulacje prawne określają, iż w polskim systemie penitencjarnym karę pozbawienia wolności wykonuje się w trzech systemach: programowanego oddziaływania, terapeutycznym oraz zwykłym. System programowanego oddziaływania jest obligatoryjnie stosowany co do skazanych młodocianych, a fakultatywnie może zostać nim objęty również skazany dorosły, który wyrazi zgodę na opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania. Na podstawie przeprowadzonej diagnozy w programach oddziaływania wyznacza się do realizacji zadania

opracowane przy współudziale skazanego. W ramach zaprojektowanych oddziaływań penitencjarnych uwzględnia się przede wszystkim nauczanie, zatrudnienie, kontakty z rodziną i osobami bliskimi, wykorzystanie czasu wolnego oraz możliwość wywiązywania się z ciążących na skazanym obowiązków. Ponadto wyznacza się zadania, które w założeniu powinny doprowadzić do wyeliminowania deficytów skazanego, a wszystkie zaprojektowane oddziaływania powinny prowadzić do wspólnego celu nadrzędnego, jakim jest skuteczna readaptacja skazanego.

System terapeutyczny został stworzony w celu objęcia specjalistycznymi oddziaływaniami specyficzne grupy skazanych. Karę w tym systemie powinni odbywać skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, upośledzeni umysłowo, niepełnosprawni fizycznie oraz uzależnieni od alkoholu lub też innych substancji odurzających. Podobnie jak w przypadku systemu programowanego oddziaływania w stosunku do skazanych opracowuje się indywidualny program oddziaływań, z tą różnicą, że w tym przypadku jest on przygotowany przez zespół terapeutyczny, a nie wychowawcę penitencjarnego.

System zwykły, jak sama nazwa wskazuje, nie odznacza się niczym szczególnym i jest przeznaczony dla skazanych, którzy nie wymagają oddziaływań terapeutycznych oraz nie przejawiają chęci do aktywnego włączenia się w proces resocjalizacji poprzez opracowanie i realizację indywidualnego programu oddziaływania. Odbywając karę pozbawienia wolności, skazany może korzystać z dostępnego w jednostce penitencjarnej zatrudnienia, nauczania oraz zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych.

Do powyższego katalogu systemów wykonywania kary pozbawienia wolności można by dodać system dozoru elektronicznego. Analogicznie, jak w przypadku pozostałych systemów, o jego wyznaczeniu decydowałby organ postępowania wykonawczego w postaci komisji penitencjarnej. Komisja penitencjarna jest organem kolegialnym powołanym przy każdej jednostce penitencjarnej, w której skład wchodzą: dyrektor jednostki, kierownicy działów – penitencjarnego, ochrony i ewidencji[26]. W pracach komisji mogą brać również udział z głosem doradczym osoby godne

[26] Szczegóły dotyczące organizacji komisji penitencjarnej określone zostały w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności: „ § 38. 1. Komisja składa się co najmniej z trzech osób. W skład komisji wchodzą, w szczególności, kierownicy działów penitencjarnego, ochrony oraz ewidencji lub osoby ich zastępujące. 2. Pracami komisji kieruje dyrektor lub inna wyznaczona przez niego osoba. 3. Przewodniczący wyznacza sekretarza spośród członków komisji. 4. W posiedzeniu komisji uczestniczy wychowawca skazanego, którego dotyczy wniosek o wydanie decyzji lub opinii".

zaufania, a zwłaszcza przedstawiciele stowarzyszeń, fundacji, organizacji i instytucji, których działalność statutowa obejmuje zapobieganie przestępczości, resocjalizację oraz readaptację społeczną, a także przedstawiciele kościołów i innych związków wyznaniowych. Wśród prerogatyw komisji penitencjarnej określonych w art. 76 k.k.w. w § 1 ust. 2 znajduje się zapis, który wskazuje, iż może ona kierować skazanego do określonego systemu odbywania kary, jeżeli nie określił tego sąd w wyroku[27]. Scedowanie uprawnień do kierowania skazanych do systemu dozoru elektronicznego wydaje się uzasadnione i pożądane. Służba Więzienna już w chwili obecnej wykonuje zadania centrali monitorowania oraz upoważnionego podmiotu dozorującego. Dodanie do jej prerogatyw kierowania skazanych do systemu dozoru elektronicznego niewątpliwie przyspieszyłoby cały proces i poprawiło efektywność jego stosowania. Komisja penitencjarna składająca się z funkcjonariuszy Służby Więziennej wydaje się, że jest najbardziej kompetentnym organem do oceny właściwości i warunków osobistych osadzonego oraz sporządzenia rzetelnej prognozy kryminologiczno-społecznej w kontekście zastosowania systemu dozoru elektronicznego. W proponowanej zmianie struktury kierowania do SDE nadzór nad legalnością i prawidłowością wydanych decyzji przez komisję penitencjarną powinien sprawować sędzia penitencjarny.

Praktyka stosowania instytucji dozoru elektronicznego wskazuje również na potrzebę dokonania jednoznacznej wykładni przepisu dotyczącego wymiaru kary, który umożliwia skazanemu ubieganie się o udzielenie zgody na jej odbycie w ramach SDE po uprzednim skierowaniu go do zakładu karnego. Zdarza się bowiem, iż poszczególne sądy penitencjarne odmiennie interpretują przepis art. 43la § 1 ust. pkt.1 k.k.w., który stanowi, iż sąd penitencjarny może udzielić skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli wobec niego orzeczono karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą jednego roku i 6 miesięcy, a nie zachodzą warunki przewidziane w art. 64 § 2 k.k. Rozbieżność w interpretacji poszczególnych sądów sprowadza się do tego, że jedne z nich stoją na stanowisku, iż wszystkie kary pozbawienia wolności wprowadzone do wykonania podczas aktualnego pobytu w izolacji penitencjarnej należy traktować łącznie bez względu na ich wykonanie, a drugie z kolei uważają, iż rozpatrując kwestię ewentualnego udzielenia

[27] Zgodnie z art. 62 k.k. sąd może orzec rodzaj i typ zakładu karnego oraz system terapeutyczny wykonywania kary.

zgody na system dozoru elektronicznego, należy brać pod uwagę jedynie te kary, które pozostały jeszcze do wykonania, pomijając pozostałe, które skazany już odbył. Powyższe rozbieżności powodują, iż prawo do ubiegania się skazanego do odbywania określonej kary pozbawienia wolności w ramach systemu dozoru elektronicznego jest uzależnione od jurysdykcji określonego sądu penitencjarnego, co w istocie sprowadza się do geograficznej reglamentacji uprawnień skazanego.

Podsumowanie

System dozoru elektronicznego pojawił się w polskiej rzeczywistości prawnej jako nowatorski pomysł reakcji karnej na zjawisko przestępczości. Można zgodzić się z tezą, iż u podstaw jego wdrożenia leżała chęć lepszego oddziaływania resocjalizacyjnego na skazanego, redukcja populacji skazanych w zakładach karnych, a także zmniejszenie kosztów prowadzonej polityki kryminalnej[28]. Z perspektywy czasu wydaje się, że SDE spełnił stawiane przed nimi oczekiwania, aczkolwiek w dalszym ciągu drzemie w nim jeszcze niewykorzystany potencjał. Obserwując doświadczenia innych krajów wykorzystujących w swojej polityce karnej elektroniczne monitorowanie przestępców, doskonale widać, iż nadal istnieją nowe przestrzenie, które mogłyby zostać zagospodarowane przez SDE. Pozytywnie należy ocenić zainteresowanie ustawodawcy problematyką dozoru elektronicznego. Każda inicjatywa w tym zakresie jest pożądana i warta przedyskutowania. Doświadczenia płynące z okresu jego funkcjonowania napawają pewną dozą optymizmu. W istocie wydaje się, iż SDE jest w stanie, choćby po części, wypełnić lukę pomiędzy bezwzględną karą pozbawienia wolności a systemem probacji. Należy zgodzić się, że w stosunku do sprawców przestępstw niewykazujących znaczącego stopnia demoralizacji umieszczonych w warunkach wolności kontrolowanej, nakładając na nich określone obowiązki oraz nadzór kuratora sądowego w połączeniu z dozorem elektronicznym, można uzyskać oczekiwany efekt resocjalizacyjny[29]. Skazany, pozostając w warunkach

[28] M. Rusinek, op. cit., s. 22.

[29] J. Róg, *Wykonywanie kary w systemie dozoru elektronicznego a prawo do zabezpieczenia społecznego*, „Państwo i Prawo" 2012, nr 2, s. 84-85. Za: W. Zalewski: Mass imprisonment – koniec marzeń o alternatywie dla kary pozbawienia wolności? [w:] Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce – w poszukiwaniu skuteczności, red. H. Machel, Gdańsk 2006, s. 205 i cyt. tam lit.

wolnościowych, unika negatywnych aspektów izolacji i jednocześnie w dalszym ciągu może wypełniać swoje role społeczne z pożytkiem dla siebie, osób bliskich i całego społeczeństwa. Z punktu widzenia jednostek penitencjarnych również pożądany jest stan, w którym znaczna liczba skazanych odbywa karę poza systemem izolacji więziennej, ograniczając w ten sposób poziom zaludnienia polskich zakładów karnych. Wykonanie kary w ramach systemu dozoru elektronicznego jest też nieporównywalnie tańsze niż utrzymanie więźnia w zakładzie karnym, a przez to skazany staje się mniejszym obciążeniem dla budżetu państwa, co jest w interesie całego społeczeństwa. Ponadto skazany, przebywając na wolności, ma możliwość podejmowania pracy, dokonywania zakupów, a przez to pełnego uczestnictwa w obrocie dóbr i usług oraz związaną z tym koniecznością uiszczania stosownych podatków.

Obecny kształt systemu dozoru elektronicznego w polskim porządku prawnym nie został określony raz na zawsze, a uformował się na przestrzeni lat w sposób ewolucyjny. Mam wrażenie, że proces ten jeszcze się nie zakończył i w dalszej perspektywie powinien wprowadzić kolejne odsłony i modyfikacje. O pewnych rozwiązaniach i pomysłach wspomniano wcześniej. Oczywiście nie wyczerpują one zagadnienia i łatwo można wyobrazić sobie inne przestrzenie, w których zastosowanie mógłby znaleźć SDE. Ciekawym rozwiązaniem jest na przykład wykorzystanie elektronicznego monitorowania przestępców w połączeniu z instytucją warunkowego przedterminowego zwolnienia, co dzieje się już w niektórych krajach europejskich[30]. Kolejną koncepcją do rozważenia jest propozycja dokonania zmiany systemu kar poprzez dodanie do katalogu kar aresztu domowego[31], co przyczyniłoby się do wyeliminowania przełamanej przez SDE zasady, zgodnie z którą kara powinna być wykonywana w takiej postaci, w jakiej została orzeczona[32].

[30] Na przykład w Belgii, Finlandii, Francji, Irlandii, Łotwie, Litwie, Holandii, Portugalii oraz Szwecji. https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/Analysis-Questionnaire-EM2018.pdf. (dostęp: 24.07.2020).

[31] Co było już postulowane w literaturze przedmiotu m.in. przez K. Mamak, *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia (art. 242 § 1 kk),* „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych" 2017, rok XXI, z. 3.

[32] S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy – komentarz*, Warszawa 2017, s. 183-184.

Bibliografia

Fila K., *Środek zapobiegawczy w postaci dozoru elektronicznego jako postulat de lege ferenda,* „Palestra" 2018, nr 10, Warszawa 2018.

Jasiński J., *Areszt domowy,* [w:] *Problemy kodyfikacji prawa karnego, red. S. Waltoś*, Kraków 1993.

Kosonoga J., *Areszt domowy jako nowy środek zapobiegawczy w projektowanych zmianach legislacyjnych*, „Ius Novum" 2010, nr 2.

Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy – komentarz*, Warszawa 2017.

Mamak K., *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia (art. 242 § 1 kk),* „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych" 2017, rok XXI, z. 3, Kraków 2017.

Pelewicz R., *Czynniki normatywne utrudniające efektywne stosowanie instrumentów reakcji karnej w systemie dozoru elektronicznego na tle ostatnich nowelizacji,* „Przegląd Więziennictwa Polskiego" 2017, nr 95, Warszawa 2017.

Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy – komentarz*, Warszawa 2017.

Róg J., *Wykonywanie kary w systemie dozoru elektronicznego a prawo do zabezpieczenia społecznego*, „Państwo i Prawo" 2012, nr 2.

Rusinek M., *Ustawa o dozorze elektronicznym: Komentarz*, Warszawa 2010.

Stańdo-Kawecka B., *Dozór elektroniczny w systemie sankcji karnych w wybranych krajach europejskich*, „Państwo i Prawo" 2012, nr 5.

Stańdo-Kawecka B., *Dozór elektroniczny w Polsce – uwagi w świetle rekomendacji Rady Europy*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego" 2015, nr 86.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 30 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2020 r., poz. 523 ze zm.).

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. z 2007 r. Nr 191, poz. 1366.

Wzorcowe reguły minimalne dotyczące środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/110 z dnia 14 grudnia 1990 r.

Rekomendacja Nr R (92) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych przyjęta przez Komitet Ministrów 19 października 1992 r. podczas 482. spotkania zastępców ministrów.

Rekomendacja Nr R (99) 22 dotycząca przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej przyjęta przez Komitet Ministrów 30 września 1999 r. podczas 681. spotkania zastępców ministrów.

Rekomendacja Rec (2000) 22 Komitetu Ministrów do państw członkowskich o usprawnieniu implementacji Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych przyjęta przez Komitet Ministrów 29 listopada 2000 r. podczas 731. spotkania zastępców ministrów.

Rekomendacja Rec (2006) 13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich do stosowaniu tymczasowego aresztowania, warunkach jego odbywania i zabezpieczeniu przed jego nadużywaniem przyjęta przez Komitet Ministrów 27 września 2006 r., podczas 947. spotkania zastępców ministrów.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności.

Źródła internetowe

https://emeu.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/87/2016/06/EMEU-Electronic-monitoring-in-England-and-Wales.pdf.

http://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2015/08/Scottish-and-International-Review-of-the-Uses-of-Electronic-Monitoring-Graham-and-McIvor-2015.pdf.

https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/Analysis-Questionnaire--EM2018.pdf.